

پروسی نگرش نسل جوان به دین و عوامل مؤثر بر آن

پژوهشگر: شهلا عطاپور
ناظر طرح: رضا اسماعیلی

مطالعه‌ی تاریخ ادیان نشان می‌دهد که انسان از بدو پیدایش و ظهور بر کره‌ی زمین و طی مسیر تکامل به نوعی خود را به ماوراء طبیعت وابسته می‌دانست. به تعبیر دیگر، پرستش خداوند و خداجویی همان‌طور که در قرآن کریم بارها و بارها آمده است، در ذات بشر بوده و هست. آنچه که در مسیر تکامل دستخوش تحول و دگرگونی قرار گرفته، نوع خداپرستی او با توجه به پیشرفت تفکرات او و مقتضیات زمانی بوده است.

بیان مسأله:

پس از پیروزی انقلاب اسلامی که در سایه‌ی قرآن و فرهنگ غنی اسلام انجام گرفت تحکیم آرمان‌های انقلاب و اشاعه‌ی فرهنگ مبین اسلام، دولتمردان جمهوری اسلامی را ترغیب کرد تا از طرق مختلف سعی در نهادینه‌تر کردن دین اسلام کنند و در جهت نیل به اهداف خود نهادهای اجتماعی مانند خانواده، آموزش و پرورش، رسانه‌های گروهی و سایر مؤسسات و سازمان‌های اجتماعی را که به نوعی با افراد سر و کار دارند، به خدمت بگیرند.

سرانجام مسأله‌ی دین یک مسأله‌ی تاریخی است، از آن جهت که تاریخ ظهور آن به تاریخ ظهور اولین انسان در کره‌ی خاکی برمی‌گردد و از آن جهت که در مسیر تاریخ دچار تحول و دستخوش تغییرات شده و در تحول تاریخ نقش مهمی ایفا می‌کند.

دین یک مسأله‌ی فلسفی است. به این دلیل که به فلسفه‌ی وجودی انسان می‌پردازد و سؤالات مربوط به چرایی بشر را پاسخ می‌گوید. از طرف دیگر، یک مورد اجتماعی است، زیرا که در بطن جامعه ظهور می‌کند، باعث تداوم و انسجام روح جمعی زندگی بشر می‌گردد و کارکردهای آن باعث تداوم زندگی جمعی می‌شود و در نهایت یک مسأله‌ی روانی و اخلاقی است. از آنجایی که با افراد و رفتارهای دینی و تجربه‌های فردی دینی سر و کار دارد.

یک مسأله‌ی روانی به‌شمار می‌آید و همچنین نقش آن در بهداشت روانی و تأثیر توکل در آسایش و آرامش روحی و ذهنی بشر باعث می‌گردد که دین و نفس آن در زندگی از اهم تعلقات بشری محسوب گردد. تاکنون تعاریف بسیاری از دین شده است که هر کدام معرف نظریات

خاصی بوده است. تنوع این تعاریف به حدی است که اندیشمندان مغرب زمین اعتراف کرده‌اند، برای اصطلاح دین یک معنی واحدی که مورد قبول همگان باشد وجود ندارد. از نظر بلا (۱۸۷۰) دین اساساً با نمادهایی سر و کار دارد که غیرعینی‌اند و احساسات و ارزش‌ها و امیدهای مؤمنان را بیان می‌کنند. (قربانی ۱۳۷۷)

در تعبیر قرآنی، دین به دو صورت تعریف شده است:

۱- هر گونه ارتباط یا قدرت ماورایی چه حق باشد و چه باطل «لکم دینکم ولی الدین، دین شما برای خودتان و دین من هم برای خودم» (کافرون، آیه ۶).

۲- تعریف مخصوص ادیان الهی «ان الذین عندالله الاسلام»، «در حقیقت دین در نزد خدا همان اسلام است» (آل عمران، آیه ۱۹).

تعریف دوم، اختصاص به ادیان الهی دارد و این مفهوم از دینداری دارای سطوح و سوابقی می‌باشد.

الف) دین نفس‌الامری: شامل آنچه که در علم الهی و مشیت ربانی برای هدایت انسان به سوی رستگاری وجود دارد.

ب) دین مرسل: آنچه که خداوند متعال برای هدایت انسان به سوی رستگاری به واسطه‌ی رسولان الهی ارسال نموده است.

ج) دین مکشوف: آنچه که از دین نفس‌الامری و یا دین مرسل با مراجعه به عقل و با نقل برای افراد آشکار می‌شود.

د) دین نهادی: آن بخش از دین مکشوف است که عمومی و نهادینه می‌گردد و به صورت آیین گروهی از مردم درمی‌آید. دین نهادی را با نام دین جوهری نیز تعبیر می‌کنند. (سراج‌زاده، ۱۳۷۸) سراج‌زاده (۱۳۷۸) از قول کلارک و استارک اذعان می‌دارد که در تمام ادیان به خلاف تفاوت‌هایی که در جزئیات دارند، وجوه مشترکی نیز وجود دارد که دینداری در آنها متجلی می‌شود. این عرصه‌ها را می‌توان ابعاد فکری، اعتقادی، پیامدی، مناسکی و عاطفی دین نامید. بعد مناسکی دین یا اعمال دین: شامل اعمال دینی مشخص شده در ادیان می‌باشد. مانند نماز، روزه و...

بعد عاطفی: ناظر به عواطف و احساسات نسبت به وجوه ربوبی همچون خدا.

بعد فکری یا رانش دینی: مشتمل بر اطلاعات و داشته‌های معنایی در مورد اعتقادات هر دین که شامل بعد نظری دین است.

بعد اعتقادی: شامل التزام و باورهایی است که هر فرد متدین به آن اعتقاد دارد.

فروید (۱۸۵۶-۱۹۴۹) از اولین روانشناسانی است که به صورت مدرن از در مخالفت با دین درمی‌آید. فروید با موهوم پنداشتن باورهای دینی، دیدگاه‌های کاملاً متعارض با اساس دین و دینداری ارائه کرده است که بعدها الهام‌بخش طرفداران سکولاریزم گردید. (ذاکر، ۱۳۷۷) معتقد

است که در جوامع سنتی، آموزش دینی همچون دیگر آموزش‌ها به‌عهده‌ی گروه کوچک خانواده و قبیله بود. بلوغ فرزندان با شرایط خاص و مراسم مذهبی برگزار می‌گردید. فرزندان با حاضر شدن در این مراسم، مقطعی از زندگی را پشت سر می‌گذاشتند که نشانگر بلوغ آنها بود. در جوامع سنتی امروزی گرچه گروه‌های متعددی به تربیت دینی و اخلاقی و تقویت ارزش‌های جوانان می‌پردازند، اما هنوز نقش خانواده از لحاظ زمان و شدت تأثیر در تربیت دینی، نقش اصلی را ایفا می‌کند.

امروزه علاوه بر خانواده عوامل دیگری مانند سازمان‌های اجتماعی، مدرسه، مسجد و... سهم خود را در این راستا می‌پردازند. در این پژوهش سعی بر این بوده که به دو سؤال اساسی زیر پاسخ داده شود:

- ۱- نگرش نسل جوان به دین و ابعاد آن چیست؟
- ۲- چه عواملی با نگرش نسل جوان به دین و ابعاد آن رابطه دارد؟

ضرورت تحقیق

گرچه تحقیقات زیادی در جنبه‌های مختلف دین انجام شده است، اما در شهر اصفهان هنوز تحقیقی با این عنوان انجام نگرفته است. اجرای این پژوهش برای اولین بار در اصفهان خود بیانگر اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر می‌باشد. از دیگر ضرورت‌های این پژوهش موارد زیر است:

- به‌نظر می‌رسد که این پژوهش و نتایج حاصله از آن کارنامه‌ای از حاصل تلاش آموزش و پرورش، مساجد، خانواده و در نهایت دست‌اندرکاران آموزش و اشاعه‌ی فرهنگ در جامعه به دست می‌دهد.

- ضرورت درک و فهم آفرینش انسان و درک مقام شامخ او در بین سایر موجودات از یک سو، و نقش دین در بهداشت روانی و سلامت روحی افراد، بالا بردن میزان تحمل افراد در هنگام مصائب و رنج‌ها و همچنین نقش دین در کارآیی آن در مبارزه با ظلم، ایجاد همبستگی میان افراد جامعه که از کارکردهای اجتماعی دین به‌شمار می‌آید و تغییر نقش دین در آنها از ضرورت‌های کارکردی این پژوهش است.

- کشف و ارائه‌ی راه‌کارها به خانواده‌ها به‌عنوان هسته‌ی اصلی جامعه در جهت تربیت اسلامی کودکان و نوجوانان به‌منظور مستحکم شدن پایه‌های دینداری در دوران بعدی عمر از مزایای عملی این پژوهش است.

- در مقابله با تهاجم فرهنگی که امروزه از سلاح‌های اتمی مؤثرتر عمل می‌کند، توجه به نقش بدیهی رسانه‌های گروهی در مقابله با این مورد و ارائه‌ی راه‌کارهای عملی به دست‌اندرکاران امور فرهنگی نیز از اهداف و ضرورت‌های این پژوهش است.

سوالات پژوهش

- ۱- نگرش نسل جوان به دین و ابعاد چهارگانه‌ی آن چگونه است؟
- ۲- آیا عامل اقتصادی خانواده با ابعاد چهارگانه‌ی دین ارتباط دارد؟
- ۳- آیا میان ساخت خانواده با نگرش نسل جوان به ابعاد مختلف دین ارتباط وجود دارد؟
- ۴- آیا عامل مدرسه (آموزشگاه) با نگرش نسل جوان به ابعاد مختلف دین ارتباط دارد؟
- ۵- آیا عامل مسجد با نگرش نسل جوان به ابعاد مختلف دین ارتباط دارد؟
- ۶- آیا در نگرش دینی جوانان، عامل جنسیت یک عامل تعیین‌کننده به‌شمار می‌آید؟

جامعه‌ی آماری

شامل کلیه‌ی افراد از مذکر و مؤنث است که در گروه سنی ۱۵-۲۵ سال قرار دارند و در سال ۸۰-۸۱ در یکی از مناطق ده‌گانه‌ی شهر اصفهان سکونت دارند. به‌لحاظ نظری جوان فردی است که در رده‌ی سنی مذکور قرار گرفته و می‌تواند شاغل یا غیرشاغل، متأهل یا مجرد، در حال تحصیل و یا فارغ‌التحصیل بوده و از لحاظ ذهنی قادر به انتزاع و استدلال می‌باشد.

نمونه‌ی آماری

نمونه‌گیری به روش سهمیه‌ای انجام شده است. کلیه‌ی مناطق ده‌گانه‌ی شهرداری شهر اصفهان به‌عنوان محل نمونه‌گیری منظور گردیده‌اند که از هر منطقه ۳۰ نفر به‌طور تصادفی انتخاب شده و در پژوهش شرکت داشته‌اند. با توجه به مناطق ده‌گانه و شهرداری و سطوح تحت پوشش آنها در مرحله‌ی اول، چند خیابان به‌طور تصادفی انتخاب شدند و در مرحله‌ی دوم از میان خیابان‌های انتخاب شده چند کوچه به‌طور اتفاقی انتخاب شد. در مرحله‌ی سوم از بین این کوچه‌های مشخص شده به‌طور اتفاقی ۳۰ خانواده که دارای جوان بین ۱۵-۲۵ سال بود انتخاب شد و ابزارهای پژوهش برای آنها اجرا گردید. پس از اجرای پرسشنامه‌ها تعدادی از افراد شرکت‌کننده در پژوهش حذف و تعداد افراد به ۲۱۵ نفر رسید.

جدول (۱) فراوانی

جنسیت	تعداد	درصد
زن	۹۸	۴۵
مرد	۱۱۶	۵۴
بدون پاسخ	۱	۱
جمع کل	۲۱۵	۱۰۰

جدول (۲) مشخصات نمونه براساس سن

جنسیت	۱۶-۱۹		۲۰-۲۳		۲۴-۲۷		۲۸-۳۱		بدون پاسخ	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
زن	۳۳	۱۵	۲۲	۱۰/۲۳	۳۱	۱۴/۴	۷	۳/۲۵	۵	۲/۳۲
مرد	۳۴	۱۵/۸	۳۹	۱۸/۳	۳۳	۱۵	۵	۲/۳۲	۶	۲/۷۹
جمع کل	۶۷	۳۰/۸	۶۱	۲۵/۳۷	۶۴	۲۹/۴	۱۲	۵/۵۷	۱۱	۵/۱۱

جدول (۳) مشخصات نمونه بر حسب وضعیت شغلی

جنسیت	شاغل		غیر شاغل		بدون پاسخ	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
زن	۱۴	۶/۵۱	۷۹	۳۶/۷۴	۵	۳/۳۲
مرد	۵۰	۲۳/۲۵	۶۲	۲۸/۸۳	۵	۳/۳۲
جمع	۶۴	۲۹/۷۶	۱۴۱	۶۵/۵۷	۱۰	۴/۶۴

جدول (۴) مشخصات نمونه براساس میزان تحصیلات

جنسیت	زیر دیپلم		دیپلم		فوق دیپلم		لیسانس		دکترا		بدون پاسخ	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
زن	۱۵	۶/۹۷	۵۰	۲۳/۲۵	۱۲	۵/۵۸	۹	۴/۱۸	۲/۹	۱۰	۵	۶/۶۵
مرد	۱۴	۶/۵	۵۵	۲۵/۵۸	۲۴	۱۱/۶۲	۱۸	۸/۳۶	-	-	۶	۲/۷۹
جمع	۲۹	۱۳/۴۷	۱۰۵	۴۸/۸۳	۳۶	۱۶/۷۴	۲۷	۱۲/۵۴	۲	۰/۹	۱۶	۷/۴۴

ابزارهای پژوهش

در این پژوهش ۷ مقیاس مورد استفاده قرار گرفت که به شرح زیر می باشند.

- ۱- نگرش به دین
- ۲- رابطه‌ی بین والدین و فرزندان
- ۳- ساخت خانواده
- ۴- نگرش نسبت به فعالیت‌های مذهبی مدرسه یا آموزشگاه
- ۵- وضعیت اقتصادی خانواده
- ۶- نگرش نسبت به کارکردهای مسجد محل
- ۷- علائق شخصی

یافته‌های پژوهش

پژوهش حاضر به منظور بررسی نگرش نسل جوان به دین و ابعاد آن و عوامل مؤثر بر آن در شهر اصفهان انجام گرفته است. پس از اجرای پرسشنامه بر ۲۱۵ نفر در محدوده‌ی سنی ۱۵-۲۵، جمع‌آوری اطلاعات و کدگذاری و تصحیح پرسشنامه‌ها، متغیرهای مورد نظر از شیوه‌های آماری توصیفی و استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. نتایج حاصل از تحلیل آماری اطلاعات در دو بخش ارائه شده‌اند:

الف) یافته‌های توصیفی

ب) یافته‌های استنباطی

کلیدی متغیرهای مورد مطالعه در این پژوهش مورد تحلیل توصیفی واقع شده‌اند. شاخص‌های آماری ارائه شده برای کلیدی متغیرها شامل میانگین و انحراف معیار برای کلیدی متغیرها و تحلیل گویه‌به‌گویه برای مقیاس سنجش نگرش به دین می‌باشد (جدول ۱ و ۲ و ۳) جدول شماره‌ی یک یافته‌های توصیفی مربوط به نگرش نسل جوان به دین در کل نمونه در صفحه‌ی بعد آمده است.

فرهنگ اصفهان

(یافته‌های پژوهش‌های فرهنگی و هنری)

جدول شماره‌ی یک: نگرش جوانان نسبت به دین

سؤال	کاملاً موافق		موافق		بی‌تایین		کاملاً مخالف		مخالف		بدون پاسخ	
	تعداد پاسخ	درصد پاسخ	تعداد پاسخ	درصد پاسخ	تعداد پاسخ	درصد پاسخ	تعداد پاسخ	درصد پاسخ	تعداد پاسخ	درصد پاسخ	تعداد پاسخ	درصد پاسخ
شیطان واقعاً وجود دارد	۱۳۶	۶۲/۸	۴۷	۲۲/۱	۱۹	۸/۸	۱۲	۵/۳	-	-	۳	۱/۹
اگر ما امر به معروف و نهی از منکر را ترک کنیم فساد همه‌جا را پر می‌کند	۱۰۸	۵۰/۴	۵۷	۲۶/۵	۱۵	۷/۱	۱۵	۷/۱	۱۹	۸/۸	-	-
در روز قیامت به اعمال و رفتار ما دقیقاً رسیدگی می‌شود	۱۷۱	۷۹/۶	۲۸	۱۳/۳	۱۲	۵/۳	۲	۱/۹	۲	۱/۹	-	-
قرآن کلام خداوند است و هر چه می‌گوید حقیقت معض است	۱۸۲	۵۸/۱	۱۷	۸	۸	۳/۵	۲	۱/۹	۳	۱/۹	-	-
این دنیای پر از ظلم و جور با حضور حضرت مهدی (ع) پر از عدل و داد خواهد شد	۱۶۲	۷۵/۲	۳۳	۱۵	۱۳	۶/۲	۲	۱/۸	۴	۱/۸	-	-
من به وجود فرشتگان اعتقاد دارم	۱۵۶	۷۲/۶	۳۶	۱۶/۱۸	۱۳	۶/۲	۴	۱/۹	۶	۲/۷	-	-
کسی که به خدا ایمان دارد از برگ نمی‌ترسد	۱۵۶	۷۲/۶	۳۸	۱۷/۶	۱۱	۵/۱	۲	۱/۹	۲	۱/۸	۴	۱/۸
گاهی احساس می‌کنم به خدا نزدیک شده‌ام	۱۰۶	۴۹/۶	۸۴	۳۸/۹	۱۳	۶/۲	۸	۳/۵	۲	۱/۹	۲	۱/۹
بدون اعتقادات دینی احساس می‌کنم زندگیم بپوچ و بدون هدف است	۱۱۴	۵۳/۲	۶۱	۲۸/۳	۱۵	۶/۹	۱۵	۶/۹	۱۵	۶/۹	۵	۲/۷
هر گاه به حرم یکی از امامان و اولیا می‌روم احساس معنویت حقیقی به من دست می‌دهد	۱۲۹	۶۰	۶۵	۳۰/۲	۱۵	۶/۹	۲	۱/۹	۲	۱/۹	۲	۱/۹
بعضی از اوقات احساس ترس از خداوند به من دست می‌دهد	۱۲۹	۶۰	۶۵	۳۰/۲	۱۵	۶/۹	۲	۱/۹	۲	۱/۹	۲	۱/۹
گاهی احساس توبه می‌کنم و از خداوند می‌خواهم برای جریان گناهانم کمک کند	۸۳	۳۸/۱	۳۶	۱۶/۸	۱۳	۶/۲	۳۰	۱۴/۲	۵۳	۲۴/۸	-	-
در مورد خرید و فروش مشروبات الکلی نباید این‌قدر سختگیری کرد	۱۱۸	۵۴/۹	۴۴	۲۰/۴	۲۵	۱۱/۵	۱۷	۸	۱۱	۵/۳	-	-
تقلب در پرداخت مالیات کار نادرستی است	۲۴	۱۱/۵	۲۲	۱۰/۵	۳۲	۱۵/۵	۲۱	۹/۷	۶۸	۳۱/۹	۶	۲/۷
رهبران سیاسی باید کارداران باشند مذهبی بودن با نبودن ایشان چندان مهم نیست	۳۱	۱۴/۲	۳۸	۱۷/۷	۳۸	۱۷/۷	۵۷	۲۶/۵	۵۱	۲۳/۹	-	-
به نظر می‌رسد بسیاری از قوانین اسلام را نمی‌توان در جامعه‌ی امروزی اجرا کرد	۹۰	۴۱/۶	۲۹	۱۳/۶	۲۳	۱۰/۵	۱۵	۶/۹	۲۷	۱۲/۴	۴	۱/۸
با پدیده‌ی بدحجابی باید با قاطعیت مبارزه کرد	۳۶	۱۶/۸	۳۶	۱۶/۸	۲۵	۱۱/۵	۲۲	۱۰/۵	۱۵	۶/۹	۲	۱/۹
زنان هم باید بتوانند در مسابقات ورزشی مانند فوتبال به‌عنوان تماشاچی شرکت کنند	۴۴	۲۰/۴	۶	۲/۷	۶۸	۳۱/۹	۳۸	۱۷/۷	۵۷	۲۶/۵	۲	۱/۹
هر چند یکبار برای ادای نماز جماعت به مسجد می‌روید	۱۲۹	۶۰/۲	۳۰	۱۴/۲	۲۳	۹/۷	۱۳	۶/۲	۱۷	۸	۲	۱/۹
در ایام ماه رمضان چنانچه بر می‌توانید چند روز می‌گیرید	۲۹	۱۳/۶	۵۱	۲۳/۹	۷۶	۳۵/۲	۲۸	۱۳/۳	۱۱	۵/۳	-	-
تا چه حد قرآن می‌خوانید	۳۲	۱۵	۳۰	۱۴/۲	۴۶	۲۱/۲	۴۶	۲۱/۲	۵۷	۲۶/۵	۴	۱/۸
تا چه حد با مسجد محل و یا هر مؤسسه‌ی اسلامی دیگر همکاری دارید	۱۶۱	۷۵/۲	۲	۱/۹	۲۹	۱۳/۳	۱۳	۶/۲	۱۰	۴/۴	-	-
آیا نماز می‌خوانید؟	۱۹	۸/۸	۲۵	۱۱/۵	۳۴	۱۵/۹	۵۳	۲۴/۸	۸۴	۳۸/۹	-	-
آیا در نماز جمعه شرکت می‌کنید؟	۴۰	۱۸/۶	۶۱	۲۸/۳	۵۷	۲۶/۶	۲۱	۹/۷	۳۶	۱۶/۹	-	-
آیا در اعیان مذهبی و عزاداری‌هایی که در ساجد و نکاح انجام می‌شود شرکت می‌کنید؟												